

Фуркало В.І.

доцент кафедри суспільних дисциплін
УДПУ імені Павла Тичини,

Фуркало В.С.

доцент кафедри суспільних дисциплін
УДПУ імені Павла Тичини

НАСИЛЬСТВО ЯК ЗАПОБІГАННЯ ЗЛУ

Проблема насильства є вічним питанням, до якого зверталися ще з часів становлення релігійних систем Стародавньої Індії (індуїзм, джайнізм, буддизм). Згодом ця проблема займе центральне місце у християнському вченні про добро і зло, війну і мир. Питання насильства є предметом уваги права, етології, психоаналізу, економіки, філософії, соціології, педагогіки, філософії освіти, етики. Ми пропонуємо розглянути насильство, звертаючись до християнської системи цінностей і фактично визначити місце насильства серед моральних цінностей. Чи можна тлумачити насильство як лише негативний фактор людського життя? Чи буде виправданим використання насильства при захисті таких цінностей, як свобода, добро, любов і справедливість?

Цінності є важливим елементом будь-якого світогляду – міфологічного, релігійного, філософського. Завдяки цінностям людина може оцінювати як власне буття, так і дійсність. Щодо походження цінностей існують дві думки: вони є або продуктом людської життєдіяльності, або постають як надприродне утворення.

Цінності не тільки обґрунтовують, а й також захищають. При захисті тих чи інших цінностей людина може вдатися до насильства, поводити себе агресивно. Етолог К. Лоренц, розглядаючи агресію у формі захоплення, писав: «Захоплення прокидається з передбачливістю рефлексу в усіх зовнішніх ситуаціях, які вимагають вступу до боротьби за якісь соціальні цінності, особливо за такі, які освячені культурною традицією. Вони можуть бути представлені конкретними: сім'я, нація, Alma Mater чи спортивна команда, або абстрактними поняттями: колишня велич студентських

корпорацій, непідкупність художньої творчості...» [2, 17]. Перебуваючи у стані захоплення, людина не прислухається до розуму, не сприймає позиції протилежної сторони. Така людина готова померти за ті цінності та ідеали, які вона захищає.

Широкий спектр використання насильства ми знаходимо у Старому Заповіті. Вже до того, як з'явилася заповідь «не вбивай», ми бачимо прояви насильства: Каїн вбиває Авеля, Мойсей віддає наказ знищити ідолопоклонників. Шоста заповідь Старого Заповіту охоплює три форми насильства: фізичну, психологічну, економічну.

Ця заповідь стоїть на сторожі фундаментальної цінності – людського життя, однак єдиного тлумачення цієї заповіді в християнстві не існує. З погляду католицизму і православ'я, вбивство є виправданим, коли захищають вітчизну і власний народ, коли держава використовує смертну кару для відновлення порядку в суспільстві.

«У старозавітних книгах є понад шістьсот місць, у яких виразно йдеться про народи, царів або окремих людей, які нападали на інших, нищили і вбивали їх» [5, 60].

Приблизно у тисячі місцях мовиться, що «...гнів Яхве розпалюється, що Він карає смертю і загибеллю, судить немов ненажерливий вогонь, мстить і погрожує знищенням. Він маніфестує свою силу і велич у війні та судить, як гнівний месник. Жодна інша тема не виринає так часто, як мова про крики відляки Бога» [5, 68].

У результаті дослідження можемо стверджувати, що у біблійних текстах по-різному тлумачиться природа божественного й карального насильства, а саме: Бог виступає як якесь ірраціональне єство, що без зрозумілої причини вбиває або хоче вбивати; Бог реагує на лихі вчинки, що їх люди вже скоїли, і сам здійснює помсту; Бог карає злочинців тим, що у своєму гніві видає їх у руки інших (жорстоких) людей; лиходії самі карають себе тим, що їхні вчинки падають назад на їхню голову; людина звертається до Бога за допомогою для знищення ворогів [Пс. 2:8,9; Пс. 3:8; Пс. 17:40; Пс.

34:1-4; Пс. 57:11]; Бог випробовує людину через насильство [1Мойсеєва 22:1-69; книга Йова]; насильство як засіб покарання відступників від віри [Вих. 32:28; Повт.13:10-11; 16:4-6].

Однак, після моральної революції, здійсненої Ісусом Христом і апостолом Павлом, християни взагалі повинні відмовитися від насильства. Ісус Христос говорить: «Любіть ворогів своїх, благословляйте тих, хто вас проклинає, творіть добро тим, хто ненавидить вас, і моліться за тих, хто вас переслідує» [Матв. 5:44]; «А я вам кажу не противитись злому. Якщо вдарить тебе хто у праву щоку твою, - підстав йому і другу. Якщо хто хоче тебе позивати й забрати сорочку твою, - віддай і плаща йому» [Матв. 5:39, 40]. За Ісусом Христом, з любов'ю потрібно відноситись не тільки до себе, до свого ближнього, а й до ворога. Апостол Павло в посланні до римлян нагадує: «Не платіть нікому злом за зло, дбайте про добро перед усіма людьми» [Римл.12:17]; «Не мститься самі, улюблені, але дайте місце гніву Божому» [Римл.12:19]; «Отож, як твій ворог голодний, нагодуй його, як він прагне, - напій його, бо, роблячи це, ти згорасш розпалене вугілля йому на голову. Не будь переможений злом, але перемагай зло добром!» [Римл. 12:20, 21].

І коли відомо, що «Кесареві – кесарю, а Богові – Боже» [Матв. 22; 21] і «Бога повинні служити більше, як людей» [Дії 5:29], то кесаря потрібно слухати до того часу, поки це не суперечить вимогам Бога. На основі цього, можна прийти до попередніх антиномічних висновків: якщо я знищую ворога, то його не люблю. Якщо ж я даю ворогові знищити себе, то я не люблю себе; якщо ти дозволив убити себе, хоча мав можливість захиститися, то ти сам убивець; якщо ти дозволив убити себе, то тим самим дозволив комусь стати злочинцем.

Як бачимо з текстів Старого і Нового Завіту, Бог втручався в людські справи, людську історію, змінював моральні координати.

Сьогодні проти російських окупантів та їхніх найманців на території України воюють мусульмани, православні різних патріархатів, римо-католики, греко-католики, кальвіністи, язичники, представники

харизматичних церков, агностики та атеїсти. Хоча, як заявляють капелани, на війні атеїстів не буває. З 27.01.15 в Україні введено посаду військового священика (капелана).

На думку сучасного російського богослова В. Тростнікова: «Господь ні на хвилину не залишав Росію, направляв її до тої мети, котру поставив перед нею з самого початку – бути Третім Римом, після якого не буде четвертого» [с.199]. В.Тростніков однозначно вважає, що нещастя є необхідними для блага самих віруючих. Отже, нещастя і насильство – це блага? А хто приносив ці нещастя – це лише інструмент в руках Бога?

Посилаючись на провіденціалізм, В. Тростніков повністю виправдовує насильницьку політику Росії. Ось кілька його тверджень: «Засудити Петра – значить сказати Творцю історії: для чого Ти дав нам цього царя! Змиритися з Петром – значить прийняти волю Бога, котрий дав його Росії, а Бога потрібно славити за все» [4,143-144], «Сімдесятирічний полон, який дав нам марксизм замість очікуваного нами вдоволення, як можна бачити, озираючись в минуле, був для нас не просто корисним, але і рятувальним» [4, 185], «Сьогодні ми бачимо, що Ленін явився нам не на шкоду, а на користь» [4, 197-198], «Сталін став державником, створює залізну завісу, яка рятує православних від Заходу» [4, 198], «Філософія повинна опиратися на богослов'я. Повною ж істини про Бога розкривається в Православ'ї, тому єдиною і правильною політикою для Росії є та, котра підказується православним світоглядом і богословським осмисленням місця нашої цивілізації серед ряду інших сучасних цивілізацій» [4, 193], «Християни тяжіють до Імперії» [4, 71], «Імперії потрібні лояльні громадяни, а хто може бути лояльнішим за християн, котрі отримали заповідь від апостолів бути покірним будь-якому людському начальству» [4, 72].

То яким чином ми можемо оцінювати війну як прояв насильства? Орієнтиром у даному питанні може бути позиція Томи Аквінського. У християнській теології він називав три передумови, за яких війна може бути виправданою: 1) тільки законна державна влада може вести війни; 2) мусить

бути вагома причина для війни, а саме несправедлива поведінка супротивника; 3) війну можна вести тільки з твердим переконанням своєї правоти, тобто з метою підтримати добро і запобігти злу.

Російський філософ В.Соловйов підкреслював, що вчителі християнства не заперечували держави і її призначення носити меч проти злих, а, відповідно, не заперечували і війну. Зі свого боку, В.Соловйов зауважує, що власне війни зумовили науковий, технічний і економічний прогрес XIX століття, сприяли матеріальному об'єднанню людства, що саме війни вели до утворення нових держав, імперій, що саме війни між державами допомогли створенню складних культурно-політичних тіл, які прагнули встановити рівновагу і мир у своїх межах.

І цей рух до об'єднання ще не закінчився. В.Соловйов пророкує, що цей процес закінчиться після війни, останньої війни між Європою і Азією, проте ця війна не є необхідністю, і справа ще в наших руках. В оцінці війни В.Соловйов приходять до думки, що «розум забороняє кидати це знаряддя, поки воно потрібне, але совість зобов'язує старатися, щоб воно перестало бути потрібним, і щоб приречена організація поділеного на ворогуючі частини людства дійсно переходила в його моральну або духовну організацію»[3,484]. Духовна організація людства постає як свідоме об'єднання людей в ім'я і сили всеєдиного Добра.

Також орієнтиром повинні бути слова пророка Ісаї: «І мечі свої перекувати в орони на лемеші, а списи свої – на серпи. Не підійме меча народ проти народу, і більше не будуть навчатись війни!» [Ісаї 2:4]. Україна частково перекувала свої мечі, відмовилася від ядерної зброї і підписала Будапештський меморандум у 1994 році, але одна із країн, представник котрої поставив свій підпис, анексувала і окупувала частину території України і продовжує далі воювати, чим змушує воювати і Україну для захисту своєї цілісності і для запобігання подальшому розповсюдженню зла російської агресії.

Отже, насильство має як конструктивний, так і деструктивний характер, і виступає не тільки засобом захисту цінностей, але й становить загрозу для самих цінностей.

Література

1. Біблія, або Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту. – Київ: Видання місійного товариства «Нове життя, Кемпус Крусейд фор Крайст», 1992. – 1255 с.
2. Лоренц К. Агрессия (так называемое зло) // Вопросы философии. – 1992. - №3. – С. 5-38.
3. Соловьев В.С. Оправдание добра. Нравственная философия. В 2-х т. – М: Мысль, 1990. – Т 1. – 859 с.
4. Тростников В.Н. Бог в русской истории. – М: Издательский Совет Русской Православной Церкви, 2001. – 208 с.
5. Швагер Р. Чи потребуємо козла відпущення? Насильство та відкуплення у біблійних Писаннях. – Львів: Свічадо, 2005. – 232 с.

РЕПОЗИТОРІЙ